İDRİS KÜÇÜKÖMER'İN ENTELEKTÜEL PORTRESİ

Kurtuluş Kayalı

I.

İdris Küçükömer birey olarak tanınmadan düşünceleri doğru bir şekilde anlaşılamaz. Bugünün entelektüel ve akademisyenleri birey olarak tanımak belki gerekmez. Özellikle aktardıkları önemli olduğu için bunların Amerika'da ya da Avrupa'da yaşamaları ile Türkiye'nin herhangi bir yerinde yaşamaları düşüncelerinin şekillenmesinde pek etkili olmaz. Sürekli olarak "Ben kimim, biz kimiz?" sorularını soran ve cevaplarını başkalarının cevaplarıyla karşılaştıran İdris Küçükömer, Türkiye'nin siyasal yönelimleri konusunda duyarlıdır. Bu duyarlılık da kişisel bir duyarlılıktır. Dolayısıyla düşüncelerini grup içinde şekillendiren akademisyenlerden ayrı düşünülmelidir. Düşüncelerinde kendi yaklaşım farklılığının damgasını anlayabilmek için yaşantısını da bir ölçüde anlamaya çalışmak gerekmektedir.

İdris Küçükömer döneminin pek çok entelektüeli gibi Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde doğmamış ve en azından ilk gençliğini bu şehirlerde yaşamamıştır. Orta gelir grubundan gelip ortaöğretimi sırasında bir tek takım elbise kullanmış ve üniversite öğrenimini de maddî sıkıntılar içinde yapmıştır. Hatta ortaöğretimde tek dersten sınıfta kalması halinde evden uzaklaşıp, hiç dönmemeyi düşünmüştür. Liseyi kendi memleketi olan Giresun'da okumamıştır. Yoksulluk onu ailesine karşı sorumlu yapmıştır. Askerliğini üniversite eğitiminden sonra değil lise eğitiminden sonra yapmıştır. Hayatındaki bu özellikleri, dönemin öne çıkmış akademisyenlerinin büyük çoğunluğunda görmek pek ihtimal dahilinde değildir. Sosyalizme yönelişinin kişisel yaşantısıyla güçlü bağları bulunmaktadır.

tezkire, *düşünce, siyaset, sosyal bilim dergisi, yıl 11, sayı 26, mayıs / haziran 2002, s. 86-94*

Türkiye'de öne çıkmış akademisyenler gibi yurt dışında eğitim görmemiş ve doktora yapmamıştır. Son dönemde durum özellikle bu bağlamda değerlendirilmektedir. Yurt dışında doktora yapmadığı gibi dönemin gelişkin ve önemli kurumlarında da eğitim görmemiştir. Galatasaray, Robert Kolej ve dönemin diğer Amerikan ve Fransız kolejlerinden mezun olmadığı gibi tarihsel kesitteki en muteber yüksek öğretim kurumu, Siyasal Bilgiler Fakültesinde de okumamıştır. Zihniyetin ne ölçüde yerleşik olduğunu anlamak bakımından müesseseleşmiş bir deyiş olağanüstü açıklayıcıdır: Galatasaray mezunu olup Mülkiyeyi bitirdiğin, üstüne üstlük bir de mason olduğun zaman herbir işini tereyağından kıl çeker gibi kolaylıkla halledersin. Bu daha çok 1970'li, belki de 1980'li yıllara kadarki zihniyeti yansıtmaktadır. Belki bu günler için bu deyişin Anglo-Sakson versiyonunu kullanmak gerekecektir. Ancak Mülkiyeyle bağlıntılı deyiş eski dönemler için uzun süre geçerlidir.

Mülkiye üzerinde özellikle durmak gerekmektedir. Mülkiyenin merkezî bir yeri vardır. 1960'lı yıllarda önemsenen entelektüellerin kısmi azamisi Mülkiye kökenlidir. 1960'lı yılların başat düşüncelerini Siyasal Bilgiler Fakültesi kökenli ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim görevi üstlenen akademisyenler temsil etmişlerdir. Bu dönemde özellikle de anayasa hukukçuları ve iktisatçılar etkin olmuşlardır. Sözü edilen dönemde Siyasal Bilgiler Fakültesinde Aydın Yalçın, Sadun Aren ve Doğan Avcıoğlu'nun katıldıkları ve kapitalizm ve sosyalizmin üstünlüklerinin tartışıldığı açık oturumlar gerçekleştirilmiştir. Bir de sözü edilen tartışmalara Besim Üstünel katılmıştır. Bu akademisyenler Türkiye'nin tipik iktisatçılarıdır. Ve dönemin siyasal partilerinde çok merkezî bir konumları vardır. İdris Küçükömer bir partiyle bağlantılı olsa, Türkiye İşçi Partisi'nin üyesi olsa da toplumsal ve siyasal tercihlerinde özellikle 1960'lı yılların sonlarında farklı bir yerdedir. Anayasa hukukçuları yeni yapılan anayasa ile uyum halindeyken, başkaları, iktisatçılar da dönemin merkezî düşün yerlerinde ve müesseselerinde bulunmaktadır. İdris Küçükömer'den farklı olarak bu akademisyenlerin 1961 Anayasası'yla problemleri yoktur. İdris Küçükömer'in anayasa ile ilgili bazı yaklaşımlarının Celal Bayar'ın bazı tahlilleriyle örtüştüğü şeklinde bir değerlendirme de vardır. Celal Bayar'ın *Başbakanım Menderes* başlıklı kitabında Küçükömer'in tahlillerini çağrıştıran yorumlar vardır. Bu tür düşünsel tutumlar o sıralar sol kamuoyunda bir tür sağcılık olarak anılmaktadır. İdris Küçükömer'in farklılığını gösteren özellikleri yanında bazı değişik tercihlerinden de söz etmek gerekmektedir.

İdris Küçükömer dönemin diğer solcu akademisyenlerinden farklı bir akademik ortamda çalışmıştır. Şükrü Baban gibi bir akademisyenin başında olduğu bir bölümde çalışmalarını sürdürmüştür. İdris Küçükömer düşünsel tercihini sosyalizmden yana yaptığı zamanlar Şükrü Baban *Tercüman* gazetesinde dış politika yazıları yazmaktadır. Dönemin önemsenen diğer akademisyenleriyse hocalarının düşünceleriyle önemli ölçüde uyum içindedir. Aralarında, kendi aralarında da düşünsel bir farklılık görülmemektedir. 1960-1971 yılları arasın-

da bilim alanındaki en büyük gelişmenin ölçütü olarak Devlet Planlama Teşkilatı projeleri ve Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin akademik faaliyetleri gösterilmektedir. ATÜT konusunda siyasal anlamda eleştirel tutum takınılmış ve fakat Devlet Planlama Teşkilatı çalışmaları ve örneğin, Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin İzmir projesi üzerine hiçbir olumsuz değerlendirmede bulunulmamıştır. Hatta Türk Sosyal Bilimler Derneği Amerikalılarla istişare halinde kurulmuş olmasına karşın bu konuda bir tepki oluşmamıştır. Dernekte çok miktarda Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi bulunması kuruma yöneltilebilecek eleştiriyi ortadan kaldırmışa ya da sınırlandırmışa benzemektedir. Sorunun en kritik noktası ileriki yıllarda da bu tür bir eleştirinin yapılmamasıdır. Bir anlamda yirmi küsur yıl sonra denebilirse eleştiri içeriden gelmektedir. Mübeccel Kıray kendisiyle yapılan görüşmede bu tarz nitelemeleri mümkün kılabilecek anlatımlarda bulunmaktadır. Örneğin çoğu kitapta bu iki kurum dönemin en dinamik akademik dayanakları olarak telakki edilmektedir.

Uyumluluk, çevreye uygunluk bakımından en dikkat çekici hususlardan biri dönemin sosyalist olarak nitelenen bilim adamlarının profesörlüğe yükseltilmeleri hiçbir şekilde sorun olmazken İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu'nun bu noktada birçok problemle karşı karşıya kalmalarıdır. Bu konuda bir başka ilginç husus da çoğu sosyalist nitelikteki akademisyen CHP'liliğe rahatlıkla savrulurken İdris Küçükömer'in bu şekilde yorumlanabilecek bir tutum içine girmemesidir. CHP'ye yakın yayın organlarında yazı yazmamıştır. TİP'le, CHP ile ya da Millî Demokratik Devrim eğilimiyle bağlantılı *Emek* gibi, *Özgür Gündem* gibi, *Türk Solu* gibi, *Aydınlık* gibi dergilerin muti bir yazarı da olmamıştır. Bu dergilerde onun tek bir satırı yayınlanmamış, aksine onu birey olarak, düşünsel eğilimi olarak eleştiren çok sayıda metin yer almıştır. Bu açıdan Cengiz Çandar'ın *Aydınlık* dergisindeki bir yazısını hatırlatmak ilginç olabilir. Ondan öte çağrı üzerine çok sayıda yazı yazdığı, neredeyse sürekli yazarı olduğu söylenebilecek olan *Ant* dergisinin siyasal çizgisiyle bile bütünüyle uyumlu olduğu söylenemez. Bu durum *Ant* dergisinin yayın çizgisinde etkin olmasına karşın böyledir. Dolayısıyla dönemin tipik aydınlarından biri olarak telakki edilemez. Daha sonra, uzun bir suskunluk döneminden sonra SHP üyesiyken bile düşüncelerini parti organında değil, *Yeni Gündem* dergisinde dile getirmiştir. Sol gruplardan birine mensup olmadığının en güzel göstergesi ise feodalite tartışmaları konusunda TİP ve MDD tezleriyle buluşmamasıdır.

Zürcher acaba İdris Küçükömer okudu mu sorusunun en kritik noktası AP ve DP çizgisi ile CHP hakkında özellikle de 1950-1960 yılları söz konusu olduğunda mesafeli durabilmesi, her iki çizgiye de önemli ölçüde eleştirel bakabilmesidir. Özellikle yabancı yazarların bu konudaki mesafeli tavrı bugünlerde benimsenmiş gibidir. Türkiye'de muhalif bakış açısının en önemsenen entelektüellerinden biri olarak Erik Jan Zürcher 1918-1950 yılları arasını Jön Türk dönemi olarak betimlemesi anlamında olumlanmıştır. Aslında İdris Küçükömer'in metinlerinin doğru okunması İttihat ve Terakki'nin etkisinin sürekliliği

anlamında benzeri düşünceyi telaffuz ettiğini göstermektedir. Hakeza DP-AP çizgisi ile CHP doğrultusunu yorumlama anlamında da. Dolayısıyla bu iki soruya verilen cevap açısından ve sonraki yıllarda değişen siyasal tercihler sebebiyle ister istemez insanın kafasına Zürcher İdris Küçükömer'i okudu mu sorusu takılmaktadır. Ondan öte İdris Küçükömer'de yoğun bir sosyolog tavrı bulunmaktadır. Zürcher'in temel doğrultusu ise siyaset bilimi ve iktisat eksenindedir. Zürcher'in Türkiye'de belli bir siyasal doğrultuda olanlar tarafından benimsenmesi özellikle 1960'lı yılların zihniyeti açısından doğal görünmektedir. Ancak İdris Küçükömer düşünce adamı olarak daha ileri bir noktadadır. İdris Küçükömer'in tahlilleri bariz tarihsel ve sosyolojik özellik taşımaktadır. Hatta bugünün sosyologunun önüne İdris Küçükömer ve Mübeccel Kıray'ın metinleri konsa ve ilkini yazanın sosyolog ikincisini yazanın da iktisatçı olduğu söylense niteleme genel kabul görür. Daha doğrusu 1960'lı yıllarda başka sosyal bilim dallarında bulunanlar da iktisatçı gibi görünmektedir. Hatta sosyolojik tahlil yaptığının, farklı olduğunun göstergelerinden biri de Sencer Divitçioğlu'nun kendi çalışmalarının matematiksel olduğunu söylemesidir. İdris Küçükömer, çalışmalarının tarihsel ve sosyolojik mahiyeti itibariyle dönemin ayrıksı bir entelektüeli olarak tebarüz etmektedir.

İdris Küçükömer'in kendinden sonraki dönemin entelektüellerinden olmasının işaretlerinden biri de sivil toplum konusundaki vurgusudur. Bu vurgunun belirtisini daha yoğun olarak 1980'li yıllarda hissetmek mümkünse de 1960'lı yıllarda sivil toplumdan söz ettiğini görmek olasıdır. Bu anlamda söyledikleri yeni dönemde daha belirgin bir ilgi odağı oluşturmuştur. Başka yerli düşünürler üzerinde durulmazken İdris Küçükömer'in düşüncelerinin ilgi odağı oluşturması kendi şahsî damgasını taşıyan düşünceler telaffuz etmesinden dolayıdır. 1980'li yıllardan önce Türkiye'de sivil toplumdan bahseden entelektüel sayısı olağanüstü sınırlıdır. Günümüzün çoğu entelektüellerinin düşünceleri kolay bir şekilde bir batılı entelektüelin düşüncelerine indirgenebilir. İdris Küçükömer çok sayıda batılı düşünüre gönderme yapmadan soyutlamalarını gerçekleştirmiştir. Düşüncelerinde kendi özgün yaklaşımlarının katkısı bulunmaktadır. Zaman zaman şiire ve romana gönderme yapması düşüncelerinin tarihsel - toplumsal arka planını işaret etmesi anlamında önemli görünmektedir. Türkiye hakkında tahlil yaptığının en gerçekçi göstergesi güncel gelişmelerin somutlukları üzerinde hassasiyetle durmasıdır. Özellikle 1960'lı yılların siyasal gelişmelerini ayrıntılara dikkat ederek yorumlamaya çalışmasıdır.

İdris Küçükömer'in düşüncelerine en yanlış yerden bakmanın kanıtı sunduğu kavramsal çerçeve ve kavramlar itibariyle sağ siyasetlere yakın durduğunu söylemek ve "ilerlemeci ve evrenselleşmeci bir paradigma" çerçevesinde düşündüğünü belirtmektir. Bunların üstüne bir iddia da eklenirse durum daha vahim olur: "Küçükömer sosyalizm hakkında bir şey yazmadı ama benim 'Sosyalist Toplumların Analizi ve Tarihî Maddecilik' *Birikim*, Ocak 1978. Küçükömer - Divitçioğlu geleneğinin sosyalist toplumlara uygulanması olarak

görülebilir." Bu tür değerlendirmeler bütün yaklaşımları eşitlemek amacında. Bir de farklılıklar üzerinde durmak denenmeli. Özellikle 1960'lı yıllarda Türkiye'nin içe kapanmasının anlaşılması halinde. Ayrıca bu nitelemelerin yeni yapıldığı da söylenemez ki. Nitelemenin biri de 1960'lı yılların olumlama şablonu. Bu şablon Behice Boran'la İdris Küçükömer arasında hiçbir fark bırakmıyor ki...

II.

İdris Küçükömer'i her dönemde benzeri düşünceleri savunan bir entelektüel olarak görmek yanlış olur. İdris Küçükömer 1960'lı yılların ortalarına kadar döneminin bariz anlayışı çerçevesinde fikir beyan etmiştir. Bu bariz düşünce biçiminin iki ana ekseni vardır. Bunlardan biri 27 Mayıs hareketinin oluşturduğu ortam içinde askerî müdahalelerin Türk toplumunun önünü açacağı şeklinde bir inançtır. İkincisi de devletçilik yoluyla toplumun kalkınabileceği kanaatidir. Bu durumu somutlaştırmak gerekirse tanıdıklarının sonradan yazdığı tarzda Talat Aydemir'in darbe teşebbüsleri konusunda olumlu düşünmesi, hatta ondan öte Talat Aydemir'le ilişkilerinin bulunması iyi birer göstergedir. Talat Aydemir'in Babaeuf'tan kaynaklanan bir tür sosyalizmden bahsetmesi ve İdris Küçükömer'in devletçilik üzerine yazması o dönemde belki de iyice şekillenmemiş bir sosyalizm anlaşının insanları buluşturduğunu göstermektedir. Bu buluşan insan sayısının hiç de az olmadığı anlaşılmaktadır. İdris Küçükömer'in metinlerinin *Yön*'de yayınlanmasının da özel bir önemi vardır. Bu dönemi itibariyle İdris Küçükömer'in yazdıkları neredeyse hiç ilgi çekmemiş ve değişik görülmemiştir. Asıl önemsediği dönem, 1960'lı yılların sonlarında yazdığı *Düzenin Yabancılaşması* kitabından sonraki dönem olmuştur.

Kitabı değerlendirirken birkaç noktayı göz önünde tutmak gerekmektedir. Bir kere kitap bir soyutlama olarak düşünülmeyip ülkenin somut bir problemi üzerine kaleme alınmıştır. Bu somut problem güncel siyasettir. İdris Küçükömer her zaman gündelik siyasal gelişmeleri fazlasıyla ciddiye almıştır. Belki de bu açıdan bakıldığı zaman kitap Türk siyasal hayatını 1960'lı yıllarda geniş kapsamlı olarak değerlendiren ilk kitaplardan biridir. İkinci ilk kitap olarak Doğan Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni*'ni düşünmek gerekmektedir. Aslında ikisi de aynı zamanda yayınlanmıştır. Özellikle kaleme alındığı tarih bilindiği zaman bu böyledir. Güncel siyaseti çözümleyen *Düzenin Yabancılaşması* kitabı, 1968 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayından önce durumu anlamak, yorumlamak amacıyla yazılmıştır. Demek ki metnin belirgin bir amacı vardır. Bir başka özellik, kitabın yazarının Türkiye İşçi Partisi üyesi ve aynı partinin Bilim Kurulu üyesi olmasıdır. Zaten güncel siyasete yönelik değerlendirmeler bir nebze de olsa bu durumdan, parti üyeliğinden kaynaklanmaktadır. İki temel metin arasında bir başka fark daha vardır. Birinin Türkiye'nin so-

runlarının çözümü için yol göstermesine mukabil, diğerinin Türkiye'nin sorunlarının çözülebileceği konusunda kötümser olmasıdır. Bu farklı anlayışın bir göstergesini de İdris Küçükömer'in 1969 yılında Türkiye İşçi Partisi Kongresinde iki temel grubun dışında bir üçnücü grubun sözcüsü olarak ortaya çıkmasında görmek olasıdır. Kendi temel perspektifinden bağımsız bir biçimde o dönemde CHP içinde bir yenilikçi olarak görünen kişiyi, yalnız kalmış bir siyasetçi olarak nitelemiştir.

Bir özellik de *Düzenin Yabancılaşması*'nın ana ekseninin Osmanlı toplumunun neden kapitalistleşemediği sorusu üzerinde odaklaşmasıdır. Burada önemli olan sadece sorduğu soru ve verdiği cevap değildir. Vakıa verdiği cevap daha sonraki dönemde entelektüel hayatta önem kazanmasına sebep olmuştur, ama Osmanlı toplumunda sivil toplum yokluğu saptaması onun ve Şerif Mardin'in 1980'li yıllarda belirgin bir biçimde öne çıkmasına yol açmıştır. Ancak sorduğu soru, sebebi, Türk toplumunun tarihsel derinliklerinde aradığını göstermektedir. İdris Küçükömer şimdiki gelişkin biçimiyle olmasa da tarihsel süreklilikten anlamlı bir tarzda bahsetmiştir. Ondan öte Marksizm'in 1960'lı yıllardaki mecrası içinde günün sorunlarının kökenini tarihte görme gibi bir anlayışın ilk savunucularından biri olmuştur. Bunun tabii bir siyasal tepkisi de beraberinde gelmiştir. Kimse günün gerçeklerini tarihte arama gibi bir anlayışı değerlendirmeyi yeğlememiş, onun CHP'ye ve Adalet Partisi'ne yönelik olarak yaptığı nitelemeleri önemsemiştir. Dolayısıyla daha sonra gündeme gelecek bir şekilde CHP ekseninde, daha doğrusu CHP yandaşlığı yapar bir tarzda tarihin değerlendirilmesinin eleştirilmesine yol açmıştır. Bu noktada ciddiye alınıp önemsenen husus CHP hakkında söylediklerinden daha çok Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan Adalet Partisi'ne kadar giden süreci toplumsal tabanı itibariyle sol olarak nitelemesidir. Bu durum olağanüstü fazla tepki toplamıştır. Genellikle de sadece toplumsal tabanı itibariyle değil, siyasetleri açısından da sözü edilen partilerin sol olduğu şeklinde değerlendirme yaptığı söylenmiştir. Bu durumun dikkatli bir şekilde tartışılması gerekmektedir. Bu noktada belirttikleri daha çok ekonomik ölçütlerle ilgilidir. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde üretici güçlerin daha çok geliştiği şeklindeki yorumu, 1960'lı yıllarda *Ant* dergisinde yazdığı metinlerde yer almıştır. Daha sonraki dönemlerde, 1980'li yıllardaki devletçilik-liberalizm tartışmalarında, bunun ekonomik alandaki göstergeleri açısından böylesi bir savunma gündeme girmiştir. Zaten sonraki dönemdeki savunmalar, Türk toplumsal yapısının gelişimi konusundaki metinler de bu çalışmaya gönderme yaparak, bu çalışmaya yaslanarak yazılmıştır. Aslında *Düzenin Yabancılaşması* yazıldığı dönemde değil de 1980'li yıllarda önemsenmiştir.

Tabii onun bunlarla bağlantılı bir diğer yaklaşımı ATÜT üzerine geliştirdiği anlayış olmuştur. Çoğu metinde ATÜT bağlamında İdris Küçükömer'in adı pek geçmemektedir. ATÜT Türkiye'de biraz da çeviri kokmakta, matematiksel

bir şekilde tanımlanarak anılmaktadır. Bazı sosyologların ATÜT'ten söz ederken sadece Sencer Divitçioğlu ve Selahattin Hilav'ın adını anmaları bundan kaynaklanmaktadır. Selahattin Hilav ATÜT üzerine ilk tercümeleri yapan kişidir. Sencer Divitçioğlu da ATÜT konusundaki çalışmalarının matematiksel bir mantaliteyle oluştuğunu yakın zamanda bizzat kendisi söylemiştir. Zaten kitabının ana ekseni de Marx ve Engels'in söylediklerileyle, ATÜT konusunda belirttikleriyle somut durumun ne ölçüde örtüştüğünün sorgulanmasıdır. İdris Küçükömer'in konuyu bu ölçüde matematiksel ele almaması, daha sosyolojik bir bakış anlamına gelmektedir. Bir anlamda İdris Küçükömer CHP'nin 1960'lı yıllardaki sorunlarını tarihsel ve sosyolojik bir çerçevede mütalaa etmektedir. Bakışının sosyolojik bir yönü vardır. Onun için Osmanlı toplumsal yapısının tahlili de günümüz açısından bazı düşünceleri iletmek, bazı tahliller yapmak anlamına gelmektedir. Osmanlı tahlili büyük oranda Cumhuriyet döneminin tahlilini de örtük olarak içermektedir. ATÜT konusunda düşünce beyan eden başka entelektüellerin çoğunda ATÜT kavramsallaştırması Cumhuriyet tarihinin anlaşılagelenden değişik şekilde okumak anlamına gelmezken, İdris Küçükömer bu noktada aykırı bir değerlendirme yapmıştır. Bu noktanın altının özellikle çizilmesi gerekmektedir.

Türk solundaki feodalite-ATÜT tartışması yanlış olarak neredeyse siyasal ayrışmalarla bütünüyle örtüşüyor sanılmıştır. Aslında feodalite-ATÜT tartışmasında sosyalist devrim, millî demokratik devrim ayrışmasının iki tarafı da Osmanlı toplumsal yapısının feodal olduğu noktasında hemfikir görünmektedir. Bunun böyle olduğunun en doğru göstergesi Behice Boran'ın 1962 yılında *Yön* dergisinde yayınlanan klasik makaleleriyle *Türk Solu* ve *Aydınlık*'ta yer alan tartışma makalelerinin neredeyse aynı dilden konuşmalarıdır. Bu noktada İdris Küçükömer farklı bir yerde durmaktadır. Millî demokratik devrim ve sosyalist devrim stratejilerini savunanların anlaşamadıkları nokta Cumhuriyet dönemini ve yaşanan tarih kesitini üretim biçimini esas alarak değerlendirme şekilleridir. Biri feodal ya da yarı feodal nitelemesini kullanırken, sosyalist devrim stratejisini savunanlar, Cumhuriyet dönemi için kapitalist üretim tarzı nitelemesini değerlendirişi, 1960'lı yılların bu anlamda yorumunu yapış tarzı, partinin yaklaşımının oldukça dışında kalmıştır. Bunun anlaşılması için *Düzenin Yabancılaşması* ile *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*'nın Cumhuriyet dönemini değerlendiren bölümlerini karşılaştırmak anlamlı olabilir. Zaten *Düzenin Yabancılaşması* çıktıktan sonra Yalçın Küçük'ün parti dergisinde konu ile ilgili eleştiride bulunduğunu belirtmesi de bu çerçevede mütalaa edilmelidir. Sonraki nitelemeleri de öncekini doğrulayacak doğrultusundadır. "Sol entelektüel dünyaya ait olanlardan, basında Çetin Altan, teoride Profesör İdris Küçükömer, romanda Kemal Tahir, İslâmizm ile flört ederek, Erbakan'ın tarikatçı politikalarında, sol ve düzen karşıtı sistemler keşfetmeye çalışıyorlardı; bu tandans, bir yerde, Profesör S. Divitçioğlu'nun moda ettiği 'Asya Tipi Üretim Tarzı' edebiya-

tı ile de birleşiyordu. Sınırlı kaldılar..."[1] Bu alıntıdaki yaklaşım tarzı ile liberal sağ politikalar dışında İslâmî politikalarla da bir koşutluk arandığını belirtme endişesi gösterilmektedir. Genel anlamda değerlendirme yapıldığı zaman belki de İdris Küçükömer'in *Milliyet* gazetesinde katıldığı açık oturumlar dışında bu tarz yorumlanabilecek düşüncelerinin olmadığı anlaşılabilir. Kaldı ki bu düşünceler de İslâmî siyasal eğilimlerle araya mesafeler koyacak mahiyettedir. Kemal Tahir ve İdris Küçükömer İslâmî siyasî mahiyetteki oluşumlara mesafeli bakmışlardır. Nitekim bu tür bir yönelimin Millî Selamet Partisi'nin gelişim dinamiği nazar-ı dikkate alındığında Kemal Tahir'in yaşadığı dönemde oluşmadığı görülebilir. Daha sonraki düşünsel yaşantısı çerçevesinde İdris Küçükömer'in de bu tür yönelimlerden uzak durduğu anlaşılabilir. Bu tarz bir saptamanın dönemin parti çizgisine aykırı olduğu için eleştirildiği düşünülmelidir. Ayrıca bu konuda hassasiyet daha önceki İslâmî siyasal eğilimleri yüceltme, onlarla birlikte dönüşümü sağlama eylemlerini eleştirmeyi de beraberinde getirmek gerekir. Fakat Yalçın Küçük bu bağlamda ne Roger Garaudy'nin *Sosyalizm ve İslâmîyet* çevirisi konusunda bir şey söylemekte, ne de bu konuda yazmaları nedeniyle Mihri Belli ve Doğan Avcıoğlu'nu eleştirmektedir. Bu somut durumdan başka metinlerde bahsetmesine mukabil bu bağlamda söz etmemesi düşünsel yönelimi çerçevesinde kendi içinde çelişkili görünmektedir. Aslında güncel siyasete duyarlı hemen herkesin İslâmî duyarlıklı siyasetle bir uzlaşma denemesi bulunmaktadır. Bunun otuz yıl kadar önceki örneklerinde biri de Mümtaz Soysal'ın yazdıklarında bulunabilir. İdris Küçükömer bu yaygın yönelimin dışında İslâmî siyasal eğilimlere mesafeli bakmıştır. Onun farklı düşünsel doğrultusu değişik bir noktaya savrulacak olan *Ant* dergisinde yazmasının alt yapısını oluşturmuştur. Ayrıca Mehmet Ali Aybar ile Behice Boran'ın mücadele ettikleri kongrede bir üçüncü grubun sesi olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyaset anlamında da farklı bir ses olarak varlığını sürdürmüştür. Onun yaklaşımı özellikle o dönemdeki iktidara yönelik olarak muhalif bir siyasal ve sosyolojik tepki olmuştur. Fakat temel doğrultusunu ifade eden yaklaşım ekonomik tahlillere yaslanmıştır. Zaten İdris Küçükömer'in belki de düşünce adamı olarak talihsizliği kültürel konulara yönelik tahliller yapmaması, yaşadığı dönemin düşünce ortamının bu anlamda kapalılığı olmuştur. Ancak durumu önemli ölçüde zorlayarak işi genleri araştırmaya kadar götürmüştür. Temelde ben kimim sorusunu sormuştur.

Aslında İdris Küçükömer *Düzenin Yabancılaşması* üzerinde derinlemesine durmuş, kitabı birkaç kez yeniden yazmayı denemiştir. Bu denemelerinde değişik noktalara yönelmiştir. Zor yazması ise bazı konuların işlenmesini geciktirmiştir. Biri *Türkiye'de Sanayileşme* olmak üzere tasarladığı iki kitabı bitir(e)memiştir. "Yüz Soruda" dizisinde yayınlayacağı ifade edilen metinler da-

1 Yalçın Küçük, *Tekelistan*, Yazı - Görüntü, Ses Yay., İstanbul, 2000, s. 238.

ha önce yapmayı denediği ekonomik tahlilleri geliştirmek amacıyla gerçekleştireceği, yaptığı makro tahlillere alt yapı oluşturacak bir çalışma olacaktı. 1960'lı yılların sonlarında gerçekleştirdiği tahliller bir anlamda Murat Belge'nin 1970'li yılların sonlarında Ahmet Hamdi Başar'ın kitabından kalkarak hâkim sınıfların iç mücadelesini incelemeye çalışan bir tahlilinin kökenini oluşturmuştur. Murat Belge'nin Ahmet Hamdi Başar'ın 1958 enflasyonunu tahlil ediş biçimini etkilediği gibi, Ali Gevgilili'nin *1971 Rejimi* yapıtını, onda geliştirilen düşünceleri çağrıştırdığıda belirtilebilir. İdris Küçükömer'in genel yaklaşımı değerlendirildiğinde karşı sınıflar açısından reformların dışında "sanayi burjuvazisinin isteklerine uygun tarzda reformları" "küçük burjuva radikalizminin reformculuğuna" tercih ettiği[2] aşikârdır. Temel yaklaşımında emperyalizmin abartılmış bir etkisi, bir başka deyişle her şeyin faturasını emperyalizme çıkarıcı bir eğilim belirmiştir. Ekonomik ölçütlerin bir öçüde aşılması ve daha genel anlamda tahlil yapılması ise yeni bir darbeden sonra, 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir.

Son dönem çalışmalarının temel ekseni Türkiye'de sivil toplumun yokluğu olmuştur. Bunun demokrasinin gelişmesi yolunda önemli bir engel teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla da ekonomik ölçekli tahlillerden bir ölçüde uzaklaşmıştır. Bu durumu sadece 1980'li yılların ortaya çıkardığı bir süreç olarak değerlendirmemek gerekmektedir. 1970'li yıllarda Ali Gevgili'nin tertip ettiği açık oturumlarda ekonomik tahlillerin yanında siyasal tahlilleri sıklıkla yapar olmuştur. Bu platformda Cumhuriyet tarihinin ilk dönemlerine ilişkin farklı tahliller de geliştirmiştir. Millî Mücadeleyi bir tür Türk - Yunan savaşı olarak nitelemenin daha doğru olduğunu belirtmiştir. Bu tarz yaklaşımları düşünce tarzının daha kapsayıcı bir hal almasına yol açmıştır. Ancak 1980 yılı sonrası şartlar önceki dönemin aksine CHP üzerine tahlil yapmak yerine SHP üyesi olarak toplumu değerlendirmesini gerektirmiştir. Kuşkusuz bu, İdris Küçükömer için trajik bir durumdur. Belki de son dönemin özellikleri nedeniyle Türkiye'nin sorunlarına daha geniş bir perspektiften bakar olmuştur. Bunun sonucu olarak da kültürel konular biraz daha öne çıkmıştır. Bazılarının aksine sosyalist bir alternatif konusundaki "heyecanı" azalmıştır. En son yazdığı makalelerin birinde hırçın çocukların tepkileri üzerinde durmuş ve metni "Şimdi üstad Yakup Kadri'yi okumaya gidiyorum." diye bağlamıştır. Ve fazla uzun sürmeyen bu son döneminin öncelikli konusu demokrasi olmuştur.

2 İdris Küçükömer, *Türkiye Üstüne Tartışmalar*, Bağlam Yay., İstanbul, 1994, s. 34.